

Idegennyelv-oktatás kisebbségi környezetben

Szerkesztette: Huszti Ilona

PoliPrint
Ungvár – 2004

БК 74.268.1

B-43

УДК 372.811(477.87) (063)

A kötet az *Idegennyelv-oktatás kisebbségi környezetben* című tudományos konferencia előadásainak írott anyagait tartalmazza. A tanulmányok az idegen nyelvek oktatásának módszertani, elméleti és gyakorlati kérdéseit tárgyalják, különös tekintettel a nyelvet tanulók nyelvi hétértékre.

A kötet elsősorban az idegen nyelveket oktatók és tanulók érdeklődésére tarthat számot.

Szerkesztette: *Husztli Ilona*

Borítóterv és tipográfia: *Berghauer Sándor és Kucsinka István*

A kiadvány megjelenését a

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

támogatta

ISBN 966-7966-22-4

© A szerzők, 2004

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a szerzők előzetes írásbeli hozzájárulásához kötött

TARTALOM

Előszó.....	5
<i>Husztli Ilona</i>	
Az idegennyelv-oktatás helyzete a mai Kárpátalja magyar tantervű iskoláiban.....	7
<i>Beregszászi Anikó</i>	
Idegennyelv-oktatásunk gondjairól és feladatairól szociolingvisztikai nézpontról.....	10
<i>Nikolov Marianne</i>	
A korai idegen nyelvi programok: érvek és ellenérvek.....	21
<i>Lázár A. Péter és Varga György</i>	
Introducing a new-concept bilingual dictionary.....	39
<i>Ábrahám Károlyné</i>	
Nyelvtanítási eljárások kisebbségi környezetben (kisiskolásoknak készült nyelvkönyv alapján).....	47
<i>Orosz Ildikó</i>	
Nyelvoktatás – kinek, mikor, hogyan?.....	53
<i>Lizák Katalin</i>	
A beszédkésztség-fejlesztés feladatairól, kudarcaink okairól és sikereink titkairól.....	69
<i>Fábián Márta</i>	
Nyelvi készségek fejlesztése kisgyermekeknél.....	82
<i>Sean Thompson</i>	
Discovering the British Isles.....	94
<i>Orosz Magdolna és Hires Emőke</i>	
Énekek tanítása idegennyelv-órán.....	99
<i>Csernicskó István</i>	
Egy megoldatlan probléma: az államnyelv oktatása a kárpátaljai magyar tantervű iskolákban.....	113

V. MAN GAVE NAMES TO ALL THE ANIMALS

Szint: középfok

Téma: állatok

Nyelvtan: Egyszerű Múlt Idő (the Past Simple Tense)

Lehetséges alkalmazás:

- megtanítjuk az éneket a tanulóknak;
- az utolsó versszakhoz érve megkérjük őket, hogy fejezzék be az éneket;
- a tanulókat csoportokba osztjuk és azt a feladatot adjuk minden csoportnak, hogy írjanak új versszakokat az énekhez úgy, hogy az egész versszak egy állatról szóljon.

Szöveg: Bob Dylan

Chorus: Man gave names to all the animals

In the beginning, in the beginning.

Man gave names to all the animals

In the beginning, long time ago.

1. He saw an animal that liked to snort,
Horns on his head and he wasn't too short.
It looked like there wasn't nothin' that he couldn't pull,
Oh think I'll call it a bull.

Chorus ...

2. He saw an animal leaving a muddy trail,
Real dirty face and a curly trail.
He wasn't too tall and he wasn't too big,
Oh think I'll call it a pig.

Chorus ...

3. Next animal that he did meet
Had wool on his back and hooves on his feet.
Eating up grass on a mountainside so steep,
Oh think I'll call it a sheep.

Chorus ...

4. He saw an animal upon a hill
Chewing up so much grass 'till he was filled.
He saw milk coming out but he didn't know how,
Oh think I'll call it a cow.

Chorus ...

5. He saw an animal as smooth as glass
Slithering his way through the grass.
He saw him disappear by a tree near a lake

Egy megoldatlan probléma: az államnyelv oktatása a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban

Csernicskó István

Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola

A volt Szovjetunióban elvileg minden nemzetiség és nyelv egyenjogú volt. Olyannyira, hogy az országnak hivatalosan nem is volt állam- vagy hivatalos nyelve. Sőt a 30 kötetes *Nagy Szovjet Enciklopédia* szerint az államnyelv fogalma csak a burzsoá államokban ismeretes, s az nem más, mint az a nyelv, amely az adott államban kötelezően használatos a hivatali ügyintézésben és intézményekben, a bíróságon, az iskolai előadások nyelveként stb., tekintet nélkül a lakosság nemzetiségi összetételére. Az enciklopédia szerzői szerint az uralkodó osztályok saját nyelvüket vezetik be államnyelv gyanánt, megsértve ezzel a nemzetiségi kisebbségek jogait.

Ennek ellenére az orosz nyelv politikai, gazdasági, ideológiai és nem utolsósorban hadászati okokból kivételezett helyzetet élvezett. Országos és köztársasági szinten – az oroszításnak fokozottan ellenálló néhány tagköztársaságot kivéve – a közigazgatási ügyek oroszul folytak, s az egyes köztársaságokban az orosz volt a felsőoktatás, a tudomány, a technika nyelve, a szovjet hadseregben egyetlen vezényleti nyelv volt – az orosz (lásd Miller, 1994, 613). Az egyes tagköztársaságok névadó nemzetiségeinek nyelve mindenütt csak a második nyelvként lehetett használatos.

A központi vezetés természetesen megtalálta a magyarázatot az orosz nyelv privilegizált helyzetére. Az egyik szovjet nyelvész írta: „a kommunizmus építésének folyamatában minden szovjet nemzet és nemzetiség egy új történelmi kategóriában egyesült, létrehozva a szovjet népet, melynek legfőbb érintkezési eszköze az orosz nyelv” (Iszajev, 1982, 162).

A *Szovjetunió Kommunista Pártjának Programja* (1986, 89-90), amelyet az SZKP XXVII. kongresszusa fogadott el 1985-ben, így ideologizálja meg az orosz nyelv mindenhatóságát: „A jövőben is biztosítani fogjuk a Szovjetunió minden állampolgára számára anyanyelvük szabad fejlesztését és egyenjogú használatát. Ugyanakkor, tekintve, hogy az orosz nyelvet a szovjet emberek önkéntesen elfogadták a nemzetek közötti érintkezés eszközeként, ennek a nyelvnek az elsajátítása a nemzeti nyelv mellett mindenki számára hozzáférhetőbbé teszi a tudomány és a technika, a hazai és a világkultúra eredményeit.”

A nyelvi egyenjogúságot azonban sajátosan értelmezték a Szovjetunióban. A nyelvek alkotmányosan szavatolt egyenlősége (lásd *A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Alkotmánya (Alaptörvénye)*, 1977, 14-15) a gyakorlatban azt jelentette, hogy minden nép és nemzetiség számára szavatolt volt a jog az anyanyelv használatára a privát szférában. „A nyelvek egyenlősége nem abban áll, hogy mechanikusan azonos funkcionális kötelezettségekkel terheljük őket” — olvashatjuk például egy szovjet kutató véleményét (Hazanarov, 1982, 111). Szerinte „A nyelvek egyenlősége nem más, mint minden nemzeti nyelv számára biztosítani az egyenlő jogi feltételeket a szabad fejlődéshez” (Hazanarov, 1982, 112).

Ebben a nyelvi egyenjogúságban a nemzetiségi nyelvek szerepe arra korlátozódott, hogy minden nemzetiséghez eljuttathatók legyenek a központi párthatározatok, közlemények (vö. Hazanarov, 1982, 23; Kótyuk, 1995, 13).

Kitűnően példázza az orosz nyelv kivételezett helyzetét az is, hogy az Ukrán SZSZK-ban a 40 milliós ukrán nép nyelvének oktatása a Szovjetunió fennállása idején csupán az ukrán tannyelvű iskolákban volt kötelező, az orosz nyelv tanítása viszont az ország minden iskolájában kötelező volt (lásd Miller, 1994, 613). Az ukrainai orosz iskolákban az ukrán nyelv oktatása fakultatív volt, azaz a tanuló szülei eldönthették, tanuljon-e Ukrajnában ukrán nyelvet gyermekük, avagy sem. A gyermekét orosz iskolába járató ukrainai szülőknek elég volt írnia egy kérést, hogy gyermeke nem kíván ukránul tanulni, s kérésének eleget tettek (lásd Lizanec, 1994, 125). A nemzetiségi (így például a magyar, román stb.) tannyelvű iskolákban az ukrán nyelv

oktatása egyáltalán nem – fakultatíve sem – szerepelt a tantervekben. Ezekben az iskolákban is kötelezően oktatták ellenben az orosz nyelvet (Lizanec, 1994, 125). „Mindez azt jelenti, hogy Ukrajnában érettségit szerezhetsz olyan – ukrán vagy nem ukrán – fiatal is, aki nem beszél a köztársaság nyelvét. És elboldogul nélküle felnőttként is: ezt a köztársaság fennálló intézményrendszere lehetővé teszi” – írta Balla D. Károly kárpátaljai magyar író (1993, 12-13).

Vagyis a Szovjetunió fennállása idején az Ukrán SZSZK lakosai közül csak azok számára volt kötelező az ukrán nyelv tanulása, akik ukrán tannyelvű iskolába jártak.

Az 1989/1990-es tanévben az ukrainai iskolák 73,6%-a ukrán tannyelvű volt, ám a tanulóknak mindössze 44,8%-a járt ukrán egytannyelvű iskolába (lásd még Arel, 1995, 604). Az 1990/1991-es tanévben az iskolák 73,5%-ában volt az ukrán az egyetlen tannyelv, s a beiskolázottak 44,7%-a járt ilyen iskolába. Ugyanakkor viszont 1989/90-ben a tanulók 46,5%-a, 1990/91-ben 40,7%-a olyan iskolát látogatott, amelynek a tannyelve az orosz volt.

Azaz az 1989/90-es tanévben az ukrainai iskolások 55,2%-a számára nem feltétlenül volt kötelező az ukrán nyelv tanulása, s az iskolások 8,7%-a (akik nem orosz és nem ukrán tannyelvű iskolába jártak) egészen biztosan nem tanult ukránul.

Az ukrán egytannyelvű iskolába járók 44,8%-os, ill. az orosz egytannyelvűbe járók 46,5%-os aránya az 1989/90-es tanévben főként akkor tűnik különösen érdekesnek, ha figyelembe vesszük, hogy az 1989. évi népszámlálási adatok alapján a köztársaság lakosainak 72,7%-a volt ukrán, 22,1%-a orosz nemzetiségű. Ez azt jelenti, hogy az ukrán nemzetiségűek közel egy-negyede nem ukrán, hanem orosz iskolába járt (lásd Arel, 1995, 604).

Az 1989/90-es tanévben tehát össz-ukrainai viszonylatban csupán az iskolások alig 45%-a számára volt kötelező az ukrán nyelv tanulása. Az ország legnyugatibb megyéjében, Kárpátalján ez az arány jóval kedvezőbb, 81%-os volt. Vagyis az ukrainai átlagot tekintve a tanulók csaknem 55%-a számára nem volt kötelező ukránul tanulni 1989/90-ben, Kárpátalján csak az iskolások 19%-a számára.

Mindebből következik, hogy azok a kárpátaljai magyarok, akik abszolút magyar többségű településen élnek (körülbelül a kárpátaljai magyarok háromnegyede), nem tanulhattak meg ukránul az iskolában.

1989-ben elfogadták Ukrajna nyelvtörvényét. Elfogadása után a magyar tannyelvű iskolákban is fokozatosan bevezették az ukrán nyelv oktatását. A törvény 2. cikkelye szerint Ukrajna államnyelve az ukrán, illetve hogy az állam különböző intézményei révén biztosítja az ukrán nyelv elsajátításához elengedhetetlen feltételeket. A 27. cikkely pedig azt írja elő, hogy az ország iskoláiban kötelező az ukrán nyelv oktatása. Kárpátalján 1990-ben érettségizett az utolsó olyan korosztály, amely egyáltalán nem tanulta az ukrán nyelvet, ha magyar iskolába járt.

Néhány évig azonban még átmeneti állapot jellemezte az államnyelv oktatását a magyar iskolákban. Nehezítette az ukrán nyelv oktatásának bevezetését, hogy nem voltak megfelelő tanárok a tantárgy oktatásához. A megyében 2003-ig (tehát az ukrán függetlenség 12 évén át) nem képeztek olyan ukrán szakos tanárokat, akiket a nemzetiségi iskolákban való ukránoktatásra készítenek fel. 2003-ban az Ungvári Nemzeti Egyetem kezdte el, és a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola tervezi az ilyen szakemberek képzését.

A pedagógushiány ahhoz vezetett, hogy sok iskolában máig olyan (gyakran nem is filológus) tanárok oktatják az államnyelvet, akik beszélnek ukránul, de nem rendelkeznek szakirányú végzettséggel. Más iskolákban az orosz nyelv és irodalom szakos tanárok tértek át az ukrán nyelv tanítására. Olyan iskolák is vannak, ahol az Ungvári Nemzeti Egyetemen végzett ukrán szakosok oktatják az ukránt, ám őket nem arra készítették fel, hogy nemzetiségi gyerekeket tanítsanak, hanem arra, hogy ukrán anyanyelvűeket tanítsanak. Sokan közülük nem is beszélik a magyar nyelvet, ami nehezíti munkájukat (Reiplik-Horváth, 2002). A nemzeti kisebbségek oktatási jogairól szóló hágai ajánlásokban a következőket olvashatjuk: "A kisebbségi nyelvet iskolai tantárgyként, a tanterv szerves részeként kell oktatni. Az állam hivatalos nyelvét is közönséges iskolai tantárgyként kell oktatni; leginkább olyan — mindkét nyelvet is-

merő — tanárookra bízni, akik jól ismerik a gyermekek kulturális és nyelvi hátterét" (Ajánlás, 1996). Vagyis a magyar tannyelvű iskolákban olyan tanárookra van szükség, akik magyar–ukrán kétnyelvűk, és úgy tudják oktatni az államnyelvet, hogy értik a kisebbség nyelvét, kultúráját. Ezen a téren vannak még feladatok az államnak. Ezzel a kárpátaljai megyei oktatási főosztály munkatársa is egyetért (lásd Gulpa, 2000, 189).

További gondot okozott az államnyelv oktatásában a megfelelő tankönyvek hiánya. A szovjet korszakban nem készült olyan ukrán nyelv tankönyv, amelyet a magyar iskolák számára írtak. Az első ilyen tankönyvekre évekig kellett várni, ám ezek megjelenése egy lényeges módszertani problémára mutatott rá. A tankönyveket és a tanterveket ugyanis nem olyan pedagógusok állították össze, akik ismerik a kárpátaljai magyarok helyzetét. Az *ukrán nyelv* ugyanis mint tantárgy azonos néven szerepel ugyan az ukrán és a magyar tannyelvű iskolák órarendjében, de mást jelent az egyik és mást a másik iskolában. Az első esetben az írni és olvasni tudás megtanítása után ukrán anyanyelvű gyerekek anyanyelvi műveltségének fejlesztése, a standard nyelvváltozat normáinak a tudatosítása, az idegen nyelvek oktatásának megalapozása a pedagógiai cél. A második esetben viszont a fő cél az, hogy az ukránul nem beszélő iskolások elsajátítsák az államnyelvet, és kommunikálni tudjanak ezen a nyelven. Ha a célok különbözőségéből indulunk ki, világos, hogy nem alkalmazhatunk azonos módszereket az ukrán és a magyar tannyelvű iskolákban az *ukrán nyelv* című tantárgy oktatása során.

Mivel a kisebbségi iskolákban az államnyelv elsajátítása az elsődleges cél, arra kell fektetni a hangsúlyt, hogy a gyerekek megtanuljanak beszélni, írni és olvasni ukránul, tudják használni ezt a nyelvet a társadalmi élet különböző területein. Nem a grammatika oktatására kell tehát sok időt fordítani, hanem arra, hogy a gyerekek minél előbb és minél magasabb szinten értsék az ukrán nyelvet, és minél magasabb szinten tudjanak beszélni az államnyelven. Ezzel szemben a magyar iskolákban használt tankönyvek túlzottan grammatika-központúak, a nyelvtani ismeretek elsajátítására fektetik a hangsúlyt. Így előfordul, hogy

a magyar iskolák tanulói fel tudják ukránul sorolni a szófaji rendszert, ám nem tudnak kenyeret kérni a boltban.

Az ukrán és a magyar iskolákban tehát nem azonos az ukrán nyelv mint tantárgy oktatásának célja. Ebből fakadóan a nyelv oktatásának módszereiben is különbségeknek kell lenniük. A magyar tannyelvű iskolákban nem lehet úgy oktatni az államnyelvet, mintha az a tanulók anyanyelve lenne. Sokkal inkább az idegennyelv-oktatás módszertana szerint kellene oktatni az ukrán nyelvet a magyar iskolákban, hiszen az iskolába kerülő magyar anyanyelvű gyermekek túlnyomó többsége az iskolába lépve egyáltalán nem beszél ukránul.

Ha pedig a célok és a módszerek különböznek, egyértelmű, hogy a követelményeknek sem szabad azonosaknak lenniük. Nem támaszthatunk azonos követelményeket azokkal szemben, akik anyanyelvként beszélték az ukránt már akkor, amikor az iskolába kerültek, és azokkal, akik csak az iskolában kezdtek ismerkedni ezzel a nyelvvel. Ez pedig azt jelenti, hogy amikor azonos követelmények mellett egyforma teljesítményt várunk el a 9. és a 11. osztály végén a kibocsátó vizsgákon, valamint a felvételi vizsgákon az ukrán tannyelvű és a magyar tannyelvű iskolákban végzett tanulóktól ukrán nyelven, akkor nem biztosítjuk a többség és a kisebbség esélyegyenlőségét. Ez pedig a nemzetközi nyelvi emberi jogok alapján nyelvi alapú diszkrimináció, más néven: lingvicizmus (Skutnabb-Kangas, 1997).

Az iskolai ukrán nyelvből tett kibocsátó vizsgákon nem lehet tehát azonos követelményeket támasztani az ukrán és a magyar tannyelvű iskolásokkal szemben. Az is hátrányos megkülönböztetés továbbá, hogy a magyar tannyelvű iskolában érettségizett felvételizőknek ukrán nyelven és ukrán nyelvből kell felvételi vizsgát tenniük. 2002-ig Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma kivételesen minden évben engedélyezte a magyar iskolát végzetteknek azt, hogy magyar nyelven felvételizzenek az Ungvári Nemzeti Egyetemre, de a kivételes engedély nem jelent törvényes garanciát, és nem jelenti azt, hogy a kérdés megoldódott. Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1353. számú ajánlása a kisebbségek felsőoktatásban való részvételéről 6. Cikkelyének vi. bekezdése így szól: "a kisebbségi csoportokból érkező hallgatóknak lehe-

tőséget kell biztosítani arra, hogy a felsőoktatásba való belépéshez szükséges felvételi vizsgáikat anyanyelvükön tegyék le". Ukrajna tagja az ET-nek. (Azt csak tárójelben jegyezzük meg, hogy a nem állami Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola minden felvételizőnek engedélyezi, hogy saját anyanyelvén tegye le a felvételi vizsgákat. Az ukrán nemzetiségű felvételizők tehát természetesen ukránul vizsgázhatnak.)

Az ukrán nyelv oktatásának módszertani kérdéseinél maradvá az is meg kell jegyeznünk, hogy a magyar tannyelvű iskolák esetében egy módszertani probléma is felmerül. A magyar iskolákban nem használhatók azoknak a tankönyveknek a fordításai, adaptációi, amelyeket az orosz, a belarusz, a lengyel vagy a román iskolák számára készítettek. Az említett nyelvek ugyanis genetikailag és tipológiaiilag is közelebbi vagy távolabbi rokon nyelvei az ukránnak, a magyar viszont mindkét tekintetben különböző nyelv. A magyar iskolák számára készített tankönyvekben és tantervekben külön figyelmet kell fordítani a magyar és az ukrán nyelv tipológiai különbségeire, grammatikai kategóriáinak eltéréseire, hangállományának különbözőségeire, valamint arra, hogy az ukrán és a magyar szókészlet sokkal messzebb áll egymástól, mint például az ukrán és orosz nyelv szókészlete. Sokkal könnyebb egy közeli rokon nyelvet elsajátítani, mint egy olyan nyelvet, ami nagyon sokban eltér a tanuló anyanyelvétől.

Nehezíti továbbá az államnyelv megtanulását a magyarok számára az is, hogy nincsenek iskolai és egyéb ukrán–magyar és magyar–ukrán szótárak. Magyarországon és Ukrajnában is megjelentek vagy kiadás alatt állnak különböző szótárak, de konkrét iskolai szótár mindmáig nem jelent meg. Kivétel a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola által kiadott kis szótár (Margitics, 2001), valamint további két kiadvány (Palkó–Palkó, 1997; Lizanec szerk., 2001), amelyeket azonban tovább kellene fejleszteni.

Azok a kárpátaljai magyarok tehát, akik magyar többségű településen élnek, jelenleg nem tanulhatnak meg megfelelő szinten ukránul az iskolában. Azok a magyarok pedig, akik nem magyar többségű településen élnek, az utcán, a nyelvi környezetüktől megtanulják az ukrán nyelvet, de annak nem a stan-

dard változatát, hanem a helyi nyelvjárást. Mindaddig fel sem vetették hivatalos szinten azt a kérdést, hogyan viszonyuljanak a magyar iskolák számára készülő ukránnyelv-tantervek és tankönyvek a helyi, kárpátaljai ukrán nyelvjárásokhoz, avagy a ruszin nyelvhez. Ez utóbbi nyelvi státusa máig vitatott, és hivatalos ukrainai elismerésére máig sem került sor. (Több ruszin közösséghez hasonlóan azonban a kárpátaljai ruszinok is egy ruszin standard kodifikálásával próbálkoznak (lásd pl. Fedynyšynec', 1996, lásd még Magocsi, 1993). A probléma azért is valós és megoldásra váró, mert azok a kárpátaljai magyar gyerekek, akik némi ukránnyelv-tudással kerülnek az iskolába, nem az ukrán standardot, hanem helyi változatát beszélnek ilyen vagy olyan fokon. Akár ukrán nyelvjárásnak, akár önálló ruszin nyelvnek tekintjük is a helyi szláv nyelvváltozatokat, bizonyos, hogy köztük és az ukrán standard között sokkal jelentősebbek a lexikai, grammatikai különbségek, mint például a magyar nyelvjárások között. Az iskolákban pedig természetesen az ukrán standardot oktatják.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy bár a nyelvtörvény 2. cikkelye szerint az állam biztosítja az ukrán nyelv elsajátításához szükséges feltételeket, Ukrajna a függetlenség 12 éve alatt sem tett meg mindent annak érdekében, hogy a kárpátaljai magyarok anyanyelvük megőrzése mellett megfelelő szinten elsajátítsák az államnyelvet. A nyelvi emberi jogok nemzetközi szakértői (Phillipson–Rannut–Skutnabb-Kangas, 1994) szerint az alapvető nyelvi emberi jogoknak része az állam hivatalos nyelve megtanulásának joga is. A nemzeti kisebbségek oktatási jogaira vonatkozó hágai ajánlásban is az áll (12. cikkely), hogy a hivatalos államnyelvet tantárgyként kell oktatni a kisebbségi tanulók számára, lehetőleg kétnyelvű (a kisebbségi nyelvet is beszélő) tanárok által.

Az, hogy az ukrán állam függetlensége 12 éve alatt sem teremtette meg a feltételeket kisebbségi polgárai számára az ukrán nyelv elsajátításához, akár a kárpátaljai magyar közösség elszigetelését is szolgálhatja. Az államnyelv oktatásának jelenlegi körülményei az ún. *szegregációs oktatási modellre* emlékeztetnek. A szegregációs oktatási modell kisebbségekkel szembeni alkalmazásának lényege, hogy az oktatás a kisebbség nyelv-

vén folyik, és nem, vagy csak nagyon alacsony határfokon oktatják a többségi nyelvet a kisebbség szegregálásának, elszigetelésének, esélyegyenlőségének megvonása céljából (lásd Göncz, 1995, 68; Skutnabb-Kangas, 1997; lásd még Csernicskó, 1998, 169–170; Beregszászi, Csernicskó és Orosz, 2001, 72–115; Csernicskó szerk., 2003, 50–51). Ezt a módszert alkalmazták például sokáig Dél-Afrikában az apartheid-rendszer idején a fekete lakosság esélyegyenlőtlenségének fenntartására és újratermelésére.

A lingvicizmus megnyilvánulásaként kell értelmeznünk azt is, hogy miközben a nemzetiségeknek nincsenek meg a lehetőségei az államnyelv elsajátítására, számos állás, beosztás betöltését az ukrán nyelv megfelelő szintű ismeretéhez kötik. Az alkotmány rögzíti például, hogy Ukrajna elnökévé (egy sor más követelmény mellett) csak olyan személy választható, aki beszél az államnyelvet (103. cikkely); az alkotmány 127. cikkelye értelmében bírói tisztségre a minősítő bizottság csak olyan ukrán állampolgárt javasolhat, aki huszonöt évesnél nem fiatalabb, felsőfokú jogi végzettséggel, legalább hároméves jogi gyakorlattal rendelkezik, minimum tíz éve Ukrajnában él, és *beszéli az államnyelvet*; az 1997-ben elfogadott ukrainai választási törvény szerint Ukrajnában képviselő lehet az az ukrán állampolgár, aki betöltötte 21. életévét, legalább öt éve folyamatosan az országban él és *tökéletesen beszéli az államnyelvet*; a felsőoktatásról szóló 2002. évi törvény 39. cikkelye szerint Ukrajnában egyetemi és főiskolai rektor csak az lehet, aki *szabadon beszél ukránul* stb. Ezek a rendelkezések azonban ellentmondanak a nyelvtörvény 6. cikkelyének:

“6. Cikkely. A tisztségviselő személyek kötelesek ismerni a szervek és szervezetek által használt nyelvet.

Az állami, párt- és társadalmi szervek, intézmények és szervezetek tisztségviselői személyeinek ismerniük kell az ukrán és orosz nyelvet, szükség esetén pedig más nemzeti nyelveket, olyan mértékben, amely hivatali teendőik ellátáshoz szükséges.

Az ukrán vagy az orosz nyelv ismeretének hiánya nem ok arra, hogy az állampolgárt visszautasítsák a munkába való felvételkor. A munkába való felvétel után a tisztségviselő személy

köteles olyan mértékben elsajátítani a szervben vagy szervezetnél használatos nyelvet, amely hivatali teendőinek ellátásához szükséges.” (Az alkotmány magasabb rendű a törvényeknél, de a választási és felsőoktatási törvény nem.)

Ha tehát Ukrajna nem akarja megsérteni a nemzetközi nyelvi emberi jogokat, ha nem akarja tovább fenntartani a nyelvi alapon történő hátrányos megkülönböztetést, és ha azt szeretné, hogy a területén élő magyar kisebbség elsajátítsa az államnyelvet, akkor számos sürgős teendője van:

1. El kell ismerniük az oktatáspolitikai szakembereknek, hogy nem azonosak az ukrán nyelv mint tantárgy oktatásának céljai a többségi és a kisebbségi iskolákban.

2. Ebből kiindulva más módszertan szerint kell oktatni a kisebbségi, mint a többségi tanulókat, illetve nem lehet azonos követelményeket támasztani a kibocsátó és felvételi vizsgákon az ukrán és a kisebbségi tannyelvű iskolába járó tanulók elé.

3. A fenti módszertani elvek alapján az egyes kisebbségek helyzetét, illetve anyanyelvének rendszerét figyelembe véve ki kell dolgozni azokat a tanterveket és tankönyveket, amelyeket a nemzetiségi iskolákban használni lehet, tekintettel az egyes kisebbségek helyzetére, anyanyelvének genetikai és tipológiai sajátosságaira.

4. Államilag támogatni kell olyan ukránszakos pedagógusok képzését, akik a nemzetiségi iskolákban fogják oktatni az ukrán nyelvet.

5. Állami támogatással össze kell állítani egy bizottságot, amely részt vesz egy iskolai ukrán–magyar és magyar–ukrán szótár kidolgozásában.

Hivatkozások

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Alkotmánya (Alaptörvénye). (1977). Uzshorod: Kárpáti Könyvkiadó.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának Programja. (1986). Uzshorod: Kárpáti Kiadó.

Ajánlás (1996). *The Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities & Explanatory Note*. The Hague: Foundation on Inter-Ethnic Relations.

Arel, D. (1995). Language politics in independent Ukraine: Towards one or two state languages. *Nationalities Papers*, 23, 597–622.

Balla D. K. (1993). *Kisebbségi magyar skizofrénia*. Ungvár–Budapest: Galéria Kiadó.

Beregszászi A., Csernicskó I., és Orosz I. (2001). *Nyelv, oktatás, politika*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.

Csernicskó I. (1998). *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.

Csernicskó I. (Szerk.). (2003). *A mi szavunk járása: Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.

Fedynyšynec', V. (1996). Végigmenni a megkezdett úton: A kárpát-ruszin irodalmi nyelv megteremtésének gondolata. *Pánsíp*, 6, 18–19.

Göncz L. (1995). A tannyelv hatása a tanulók személyiségfejlődésére többnyelvű környezetben. In: Kassai I. (Szerk.). *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet.

Gulpa L. (Гульпа Л.). (2000). Особливості розвитку шкільництва національних меншин у Закарпатській області. In: *Ювілейний збірник на честь 70-річчя від дня народження професора Петра Лизанця*.

Gulpa L. (Гульпа Л.). (2000). Особливості розвитку шкільництва національних меншин у Закарпатській області. In: *Ювілейний збірник на честь 70-річчя від дня народження професора Петра Лизанця*.

Hazanarov, K. H. (Хазанаров, К. Х.) 1982. Решение национально-языковой проблемы в СССР: Москва: Издательство политической литературы.

Kótyuk I. (1995). *Anyanyelvünk peremén*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.

Lizanec P. (Szerk.). (2001). *Magyar–ukrán szótár*. Ungvár: IVA Kiadó.

Lizanec P. (1994). Українська мова в угорськомовних школах Закарпаття та в Угорщині. *Acta Hungarica*, 3, 125–130.

Magocsi, P. R. (1993). Scholarly seminar on the codification of the Rusyn language. *International Journal of the Sociology of Language*, 104, 119–125.

Margitics K. (2001). *Ukrán–magyar iskolai kisszótár*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.

Miller, J. (1994). Commonwealth of Independent States (CIS). In: R. E. Asher et al. (Eds.). *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford, New York, Seoul, Tokyo: Pergamon Press.

Palkó I. és Palkó Gy. (1997). *Magyar–ukrán, ukrán–magyar kisszótár*. Ungvár: Tárogató Könyvek.

Phillipson, R., Rannut, M. és Skutnabb-Kangas, T. (1994). Introduction. In: Skutnabb-Kangas, T., & Phillipson, R. (Eds.). *Linguistic human rights: Overcoming linguistic discrimination*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Reiplik-Horváth Zs. (2002). Особливості вивчення державної мови у школах з угорською мовою навчання на Закарпатті. In: *Молодь, освіта і культурна самосвідомість*, 177–179. Київ: Видавництво Європейського університету.

Skutnabb-Kangas, T. (1997). *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Budapest: Teleki László Alapítvány.

Ukrajna Alkotmánya. (1997). Ungvár: Kárpáti Kiadó.